

Tussen individuele verantwoordelijkheid en overheidsregulering: een derde weg voor de werknemersverzekeringen

FRANS A.J. VAN DEN BOSCH*

1 Inleiding

Veldkamp's wetenschappelijke publicaties over de sociale zekerheid strekken zich momenteel over een periode van zo'n 40 jaar uit. Aan het begin van deze periode publicaties over onder meer beroeps- versus sociale risico's en zijn dissertatie uit 1949: 'Individualistische karaktertrekken in de Nederlandse sociale arbeidsverzekering'. In 1986 verschenen publicaties over onder meer de 'stelselherziening'. In die tussenliggende periode heeft de sociale zekerheid een duidelijke ontwikkeling meegemaakt. Van 'sociale arbeidsverzekeringen', via volksverzekeringen naar een toenemende betekenis van het solidariteitsbeginsel en een afnemende betekenis van het equivalentiebeginsel ('Afscheid van de verzekeringsgedachte'): van 'sociale arbeidsverzekeringen' naar sociale zekerheid.

Inmiddels lijkt deze ontwikkelingsgang evenwel een keerpunt te hebben bereikt. De omvang van de wettelijk verplichte sociale zekerheid wordt weer teruggedrongen, 'privatisering' van de sociale zekerheid wordt onderwerp van discussie. De betekenis van het equivalentiebeginsel neemt, blijkens de huidige stelselherziening, weer toe en het WRR-plan uit 1985 bevat zelfs voorstellen voor vrijwillige inkomensdervingsverzekeringen boven het sociale minimum. De ontwikkelingsgang van de sociale zekerheid overziende leidt tot het onderkennen van een tweetal duidelijk te onderscheiden polen. Namelijk enerzijds de wettelijke regeling van de sociale zekerheid met een maximum aan overheidsbemoeyenis en anderzijds de individuele verantwoordelijkheid, waarbij geen plaats is voor overheidsbemoeyenis met de sociale zekerheid.¹ Het stelsel van sociale zekerheid bewoog zich in de hierboven aangeduide periode van 40 jaar,

* Rotterdam School of Management/Interfaculteit Bedrijfskunde, Erasmus Universiteit Rotterdam.

1. E.e.a. hangt mede samen met de visie op het sociaal beleid: de residuele versus de institutionele visie, Zie: H. Deleeck e.a., *De sociale zekerheid tussen droom en daad*, Deventer, 1980.

lange tijd in de richting van de voortschrijdende overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid. Momenteel lijkt evenwel sprake van een terugtred.

Ik denk dat ik mijn gewaardeerde promotor een genoegen zal doen om in deze bundel een bijdrage te leveren die is gewijd aan een 'derde weg' voor de sociale zekerheid. Een derde weg: niet in de richting van toenemende overheidsbemoeienis, en ook niet in de richting van toenemende individuele verantwoordelijkheid.

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. In paragraaf 2 wordt stilgestaan bij de vraag naar de toekomstige ontwikkelingen in de overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid. Daarna wordt in paragraaf 3 aandacht besteed aan de toenemende belangstelling voor het vergroten van de verantwoordelijkheid van het z.g. maatschappelijk middenveld voor de sociale zekerheid. Een concreet voorbeeld hiervan is het CNV-plan uit 1985 dat de overdracht van de verantwoordelijkheid voor de werknemersverzekeringen aan de sociale partners beoogt. Daarop wordt in paragraaf 4 nader ingegaan. Paragraaf 5 bevat de samenvatting en conclusie.

2 Toekomstige ontwikkelingen in de overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid

Bij een beknopte beschouwing over de toekomstige ontwikkeling inzake de omvang van de overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid past het om achterom te kijken. Daartoe zal beknopt op het groeiende aandeel – alsmede op de recente stabilisatie daarvan – van de sociale zekerheidsuitgaven in de collectieve sector in de na-oorlogse periode worden ingegaan. Het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in de collectieve sector zal daarbij als een – kwantitatieve – indicator voor de overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid worden beschouwd. *Is er momenteel sprake van een keerpunt?* Dat wil zeggen zal het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in de collectieve sector zich blijven stabiliseren resp. afnemen? En, gesteld dat de overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid zal afnemen, wat zal daarvoor dan in de plaats komen? Hierop zal in deze paragraaf beknopt worden ingegaan.

De ontwikkeling van de sociale zekerheidsuitgaven als percentage van de collectieve sector in de periode 1955-heden laat een opmerkelijk beeld zien, zie tabel 1. Tot en met 1975 is er namelijk sprake van een continue stijging. Dit is niet zo verwonderlijk. Immers de periode 1957-1968 wordt gekenmerkt door de invoering van een groot aantal sociale zekerheidswetten, te beginnen met de AOW in 1957. In de daarop volgende periode tot rond 1975/1976 vond vervolgens de uitbouw van bestaande regelingen (structurele verhoging van de uitkeringen e.d.) plaats en werd de AAW in 1976 ingevoerd. Rond 1976 komen evenwel de pogingen tot ombuiging van de groei van de sociale zekerheidsuitgaven

in beeld. Elders ben ik daarop nader ingegaan.² Alhoewel de sociale zekerheidsuitgaven na 1976 verder blijven stijgen, treedt rond 1983/1984 een stabilisatie op. Sinds 1983 daalt het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in de collectieve sectoruitgaven. Eenzelfde ontwikkeling is overigens waarneembaar t.a.v. het aandeel van de collectieve sector in het nationaal inkomen. Nadat in 1983 het aandeel van de collectieve sector in het nationaal inkomen een maximum van 70% bereikte, is sindsdien een daling opgetreden. Zou er sprake zijn van een keerpunt in de overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid? Op deze vraag wil ik hier niet dieper ingaan. Als de gestelde vraag bevestigend beantwoord zou worden, dan zou dat een, t.o.v. het recente verleden, afnemende overheidsbemoeienis met – m.n. het bovenminimale inkomensdervingstraject – in de sociale zekerheid betekenen. Waarbij overheidsbemoeienis breed wordt opgevat: onder meer in kwantitatieve zin (de tot de collectieve gerekende uitgaven) als ook en daarmee samenhangend de vermindering van de wettelijke uitkeringspercentages alsmede de uitkeringsduur. Daarmee wordt in de inkomensdervingssfeer het wettelijke traject bekort. De huidige stelselherziening is daarvan een duidelijk voorbeeld.

De vraag rijst dan wat er voor het bekorte wettelijke traject in de inkomensdervingssfeer in de plaats komt? Een drietal opties kunnen worden onderscheiden. Een al geruime tijd in de belangstelling staande optie is *privatisering*. In het geval dat zulks gepaard gaat met individuele beslissingsvrijheid inzake al dan niet afsluiten van – t.o.v. het wettelijke traject – aanvullende regelingen kan als recent voorbeeld op het WRR-plan uit 1985 worden gewezen. Individuele verantwoordelijkheid is dan in de plaats van overheidsbemoeienis gekomen. Aan de hieraan verbonden aspecten heb ik elders een uitvoerige beschouwing gewijd.³ Een *tweede optie* is het op semi-collectieve wijze afsluiten, bijvoorbeeld via CAO's, van aanvullende sociale zekerheidsregelingen. In deze optie wordt in belangrijke mate overheidsbemoeienis vervangen door bemoeienis van de werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers. Aan de hieraan verbonden problemen, zoals het feit dat de huidige stelselherziening 'aanvullingsonvriendelijk' is, is reeds een uitvoerige publicatie van het Nederlands Genootschap voor Sociale Zekerheid gewijd.⁴

Een *derde optie* is van meer recente datum: het CNV-Plan.⁵ Dit Plan behelst de overdracht van de verantwoordelijkheid voor de werknemersverzekeringen aan de sociale partners. In zekere zin staat deze derde optie daarmee enerzijds haaks op de eerste optie en anderzijds ligt de derde optie in het verlengde van de tweede. Het WRR-Plan en het CNV-Plan geven een principieel verschillend antwoord op de afnemende overheidsbemoeienis met – m.n. het bo-

2. Zie: F.A.J. van den Bosch, Naar een samenhangend beeld van de sociale zekerheid, de Financiële Nota Sociale Zekerheid, Sociaal Maandblad Arbeid, p. 374-382, 1985.

3. F.A.J. van den Bosch, Naar nieuwe waarborgen voor sociale zekerheid, Economisch Statistische Berichten, p. 916-926, 1985. Zie m.n. ook de kritische beschouwing inzake de financieel-economische aspecten en dynamische effecten van de invoering van een basisinkomen.

4. J.A.H. Bron e.a., Privatisering van de sociale zekerheid, Den Haag, 1986. Zie m.n. de bijdrage van W.J.P.M. Fase.

5. Zie CNV, Discussienota vakbeweging en werknemersverzekeringen, oktober 1985, Utrecht.

venminimale gedeelte – de sociale zekerheid. In het WRR-Plan komt de individuele verantwoordelijkheid voor het bovenminimale traject (middels de zogenaamde vrijwillige inkomensdervingsverzekering) in de plaats van overheidsbemoeyenis. In het CNV-Plan komt de verantwoordelijkheid van de sociale partners in de plaats van overheidsbemoeyenis. Het CNV-Plan is daarmee een voorbeeld van een poging om de invloed van het maatschappelijk middenveld op de sociale zekerheid te vergroten. Alvorens nader op het CNV-Plan in te gaan zal in de volgende paragraaf een aantal opmerkingen over de relatie tussen het maatschappelijk middenveld en de sociale zekerheid worden gemaakt.

3 Het maatschappelijk middenveld en de sociale zekerheid

Er wordt weleens gesteld dat: 'de geschiedenis van de sociale zekerheid in Nederland, de geschiedenis van de uitvoeringsorganisatie is'.⁶ Dat is ook niet zo verwonderlijk. In die reeds lange geschiedenis van de sociale zekerheid is voortdurend getracht een naar tijd en plaats verantwoorde oplossing – of misschien ook wel compromis – te vinden voor het vormgeven van de betrokkenheid resp. verantwoordelijkheid van zowel de overheid als het maatschappelijk middenveld bij de sociale zekerheid. De betekenis van het maatschappelijke middenveld is bij de uitbouw van de verzorgingsstaat – en bij één van de belangrijkste onderdelen van de verzorgingsstaat, het stelsel van sociale zekerheid – evenwel sterk verminderd. De huidige herbezinning op de verzorgingsstaat en daarmee tegelijkertijd op de sociale zekerheid betekent dan ook tevens een herbezinning op de betekenis van het maatschappelijk middenveld voor de sociale zekerheid.⁷ Bij zo'n herbezinning spelen overigens verschillen in maatschappijvisie – en daarmee samenhangende verschillen in opvattingen over de betekenis van het maatschappelijk middenveld – tussen de christen-democratische, liberale en sociaal-democratische stroming een belangrijke rol. Hierop zal niet verder worden ingegaan.⁸ Volstaan wordt met erop te wijzen dat in het recente Regeerakkoord bij de schets op hoofdlijnen van het te voeren sociaal-economisch en financieel beleid 1987 t/m 1990 ten aanzien van de sociale zekerheid wordt gesteld: 'De overheid zal zo spoedig mogelijk met de sociale partners afspraken maken over een principe-overeenkomst inzake de overdracht van de werknemersverzekeringen'.⁹ Dit voornemen duidt in ieder geval op een hernieuwde belangstelling voor het betrekken van het maatschappelijk middenveld bij een belangrijk onderdeel van de sociale zekerheid.

6. Op grond van bijvoorbeeld G.M.J. Veldkamp, Inleiding in de sociale zekerheid, deel I, Deventer, 1978, E.B.F.F. Baron Wittert van Hoogland, De parlementaire geschiedenis der sociale verzekering, Haarlem, 1930 en, meer recent, de publicaties van het N.G.S.Z. (over de Haalbaarheid van veranderingen in de sociale zekerheid) is daar zeker aanleiding toe.

7. Zie ook A.L. den Broeder, Bestuurbaarheid van de sociale zekerheid, p. 243-246, Deventer, 1986.

8. Zie recentelijk hierover: W.A. Sinninghe Damsté, in: J.A.H. Bron, op. cit., p. 89-108.

9. Zie Regeerakkoord, Tweede Kabinet-Lubbers, Den Haag, 1986, p. 19.

Een ander aanknopingspunt om de toekomstige betekenis van het maatschappelijk middenveld in het kader van de sociale zekerheid te taxeren is de recente ontwikkeling in de arbeidsverhoudingen. Deze worden gekenmerkt door een onmiskenbare ontwikkeling in de richting van decentralisatie. Het meso- en micro-niveau komen weer in de belangstelling. Bij de onderhandelingen over de arbeidsvoorwaarden is het zwaartepunt van het macro- naar het meso- (bedrijfstak) en microniveau (arbeidsorganisatie) aan het verschuiven. In de arbeidsverhoudingen komt weer meer aandacht voor pluriformiteit in arbeidsvoorwaarden e.d. Binnen de vakbeweging zelf is deze trend ook duidelijk waarneembaar, en wordt e.e.a. versneld door het probleem van de dalende organisatiegrond van werknemers. Bedroeg de organisatiegraad in Nederland in de jaren vijftig namelijk nog zo'n 40%, de rond 1980 ingezette daling heeft er inmiddels toe geleid dat de organisatiegraad momenteel ca. 29% bedraagt.¹⁰ Om dit getij te keren vindt binnen de vakbeweging een drastische herbezinning plaats. In die herbezinning speelt het zoeken naar initiatieven die positief uitwerken op de ledenwerving en ledenbinding vanzelfsprekend een belangrijke rol. Dat in dit verband voor de vakbeweging het vergroten van hun invloed op de werknemersverzekeringen in principe een interessante optie kan zijn, is denkbaar.¹¹ Voor de vakbeweging zou daarmee namelijk een belangrijk, en voor de leden herkenbaar, onderhandelingselement bijkomen. Vanuit werkgeversorganisaties zal ongetwijfeld eveneens belangstelling bestaan voor het terugdringen van de overheidsinvloed op de werknemersverzekeringen en het uitbreiden van de invloed van de sociale partners. De mogelijkheid tot het creëren van meer pluriformiteit in de werknemersverzekeringen, al naar gelang de mogelijkheden per bedrijfstak, zal vanuit werkgeversgezichtspunt van groot belang worden geacht. Recente ontwikkelingen in de arbeidsverhoudingen, de reeds gesignaleerde decentralisatie-tendens, versterken dit belang.

In de bovenstaande beschouwing is aan de orde gekomen dat zowel recente ontwikkelingen in het overheidsbeleid, blijkens het Regeerakkoord, als de decentralisatie-tendens in de arbeidsverhoudingen de invloed van het maatschappelijk middenveld, hier voorhands beperkt tot de werknemers- en werkgeversorganisaties, op de sociale zekerheid kunnen doen toenemen. In de volgende paragraaf zal vanuit dit kader meer concreet op het CNV-Plan worden ingegaan.

4 Het CNV-Plan inzake werknemersverzekeringen

In deze paragraaf wordt eerst beknopt op de achtergrond van het Plan ingegaan en wordt vervolgens een beschrijving van het Plan gegeven. Daarna worden een aantal knelpunten gesignaleerd en wordt ingegaan op enkele actuele ontwikkelingen.

10. Zie CBS, Statistiek van de vakbeweging, 1985, tabel 10.

11. Zie bijv. de bijdrage van W. van Voorden in: F.G. van den Heuvel e.a., Sociale zekerheid en arbeidsverhoudingen, Den Haag, 1984.

In de jaren zeventig werd in toenemende mate het stelsel van sociale zekerheid betrokken bij het te voeren sociaal-economisch beleid. Inkomenspolitieke overwegingen speelden daarbij de hoofdrol, met name bij de premievaststelling van de sociale verzekeringen. Dit betekende een vergaande overheidsbemoeienis met de sociale verzekeringen, die in de begin jaren tachtig uitmondde in onder meer aanzetten tot stelselherziening en verlaging van de uitkeringspercentages. De overheidsbemoeienis met de sociale verzekeringen – waaronder de werknemersverzekeringen – had daarmee een na-oorlogs hoogtepunt bereikt. Dat de vakbeweging zulks met lede ogen heeft aangezien behoeft nauwelijks betoog. De vakbeweging heeft de werknemersverzekeringen immers steeds als arbeidsvoorwaarden beschouwd. Tevens is het feit van belang dat enerzijds de vakbeweging zich lange tijd tegen de overheidsingrepen verzette en met name tegen de stelselherziening, maar dat het anderzijds vanuit de vakbeweging ontbrak aan een duidelijk alternatief voor de overheidsbemoeienis.¹² Met het eind 1985 gelanceerde CNV-Plan kwam hieraan een einde. Het Plan beoogt namelijk enerzijds een alternatief te bieden voor de stelselherziening. Anderzijds wordt met het Plan de primaire verantwoordelijkheid van de sociale partners voor de werknemersverzekeringen hersteld.

Het CNV-Plan heeft met name betrekking op drie van de vier werknemersverzekeringen: de Ziektewet (ZW), de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) en de Werkloosheidswet (WW). De vierde werknemersverzekering, de Ziekenfondswet, wordt in het Plan buiten beschouwing gelaten. Tabel 2 verstrekt enige kwantitatieve gegevens over het jaar 1984. Qua aantal uitkeringsgerechtigden vertegenwoordigen deze drie werknemersverzekeringen ruim *één derde* van het totaal aantal *uitkeringsgerechtigden* in het kader van de inkomensvervangende sociale verzekeringsuitkeringen. Het aandeel van de sociale verzekeringsuitgaven bedraagt ca. *één kwart*, terwijl het aandeel in het (ongewogen) totale *premiepercentage* sociale verzekeringen ongeveer *één derde* bedraagt. E.e.a. illustreert dat het CNV-Plan in kwantitatieve zin op een substantieel deel van de sociale verzekeringen betrekking heeft.

De kerngedachte van het CNV-Plan is de sociale partners weer zelf verantwoordelijk te maken voor de werknemersverzekeringen. De wijze waarop zulks dient te geschieden wordt in hoofdlijnen in het Plan uiteengezet. De huidige ZW, WAO en WW dienen daartoe te verdwijnen. In plaats daarvan komt een soort kaderwet: 'Wet op de Werknemersverzekeringen'. Daarin dient de overheid onder meer de verplichte deelneming van bedrijven te regelen, de formele eisen waaraan de – slechts landelijke – werknemersverzekeringen dienen te voldoen etc. In het Plan wordt gewezen op de vergelijkbare rol die momenteel de Wet op de Verplichtstelling van Bedrijfspensioenregelingen en de Pensioen- en Spaarfondsenwet op het terrein van de pensioenregelingen spelen. Het ligt niet in de bedoeling van het Plan dat in de Kaderwet zaken als de uitkeringshoogte, uitkeringsduur, uitkeringsvoorwaarden e.d. wettelijk worden vastgelegd. In een Sociale Verzekeringsraad nieuwe stijl (zonder kroonleden) beslissen de sociale partners daarover.

12. Afgezien van de bij SER-advies van 1984 inzake de stelselherziening voorgestelde 'varianten'.

Hierna zal aan de hand van de vijf structuurkenmerken van een stelsel van sociale zekerheid meer concreet op het Plan worden ingegaan:

De Personenkring: het Plan beperkt zich tot de werknemers. Overigens is niet duidelijk in hoeverre hieronder, op termijn, eveneens de werknemers in de overheidssector zouden gaan vallen.

De prestaties: de hoogte en duur van de prestaties alsmede de voorwaarden waaronder deze worden verstrekt worden tot de verantwoordelijkheid van de sociale partners gerekend. De gedachten gaan uit naar een loongekoppelde uitkering van 70%. In het Plan wordt expliciet gesteld dat er een duidelijke relatie tussen de betaalde premie en de uitkering dient te zijn.

De financiering: de langdurige uitkeringen (WW en WAO) worden gefinancierd door middel van uniforme, landelijke premies. Bij de kortdurende uitkeringen (u.h.v. ziekte en werkloosheid tot 8 weken) vindt premiedifferentiatie plaats. E.e.a. betekent dat t.a.v. de financiering in grote lijnen de huidige systematiek wordt gevolgd.

De uitvoeringsorganisatie: deze berust bij de bedrijfsverenigingen. In het Plan wordt tevens gewezen op de noodzaak van meldingskantoren van vertegenwoordigers van de vakbeweging op plaatselijk en regionaal niveau.

Het toezicht: dit wordt door de Sociale Verzekeringsraad nieuwe stijl uitgeoefend. De door de Sociale Verzekeringsraad vastgestelde regels kunnen alleen worden gewijzigd indien daarover op centraal niveau tussen de sociale partners overeenstemming bestaat.¹³

De handhaving: de bestaande beroepsgang (Raad van Beroep, Centrale Raad van Beroep) wordt gehandhaafd.

N.a.v. het bovenstaande een viertal opmerkingen. Op de eerste plaats lijkt het Plan qua *model-oriëntatie* meer kenmerken van het verzekeringsmodel dan van het voorzieningsmodel te hebben. Met name het terugdringen van de overheidsinvloed, het aanscherpen van het equivalentiebeginsel en de vormgeving van de uitvoering en het toezicht duiden daarop. Op de tweede plaats wil ik op het belangrijke probleem wijzen van wat in de *kaderwet* moet worden opgenomen en wat niet, d.w.z. de wettelijke vormgeving van de overheidsbemoeienis.¹⁴ Wordt teveel vastgelegd dan is het onderscheid met de huidige situatie gering. Wordt daarentegen te weinig wettelijk vastgelegd dan dreigt het gevaar dat er onvoldoende instrumenten zijn om het voor een sociale verzekering noodzakelijke solidariteitselement af te dwingen. Moet bijvoorbeeld het uitkeringspercentage, of de minimale hoogte daarvan, wettelijk worden vastgelegd?¹⁵ Of moeten de sociale partners in de Sociale Verzekeringsraad hierover beslissen? Dit brengt mij op mijn derde opmerking. Naast het vormgeven van de wettelijke invloed van de overheid is eveneens een belangrijk probleem op welke *niveau's*

13. Zie A. Molendijk, Het stelsel van sociale zekerheid, E + M, mei 1986, p. 10-11.

14. Zie meer in het algemeen hierover: E.P. de Jong, Centralisatietendenzen in de sociale verzekeringswetgeving? S.M.A., p. 175-180, 1986.

15. Hieromtrent verschillen de opvattingen binnen de FNV en het CNV; Zie bijv. H. Muller in FNV-Bulletin, juni 1986, die stelt dat: 'essentiële zaken moeten volgens de FNV in de wet vast liggen. Daarbij gaat het in ieder geval om de hoogte en de duur van de uitkering' (p. 12).

de sociale partners hun verantwoordelijkheid gaan invullen: meer op centraal of macro-niveau, dus in de Sociale Verzekeringsraad, of meer decentraal op meso- of micro-niveau? Te verwachten valt dat hierover de werkgeversorganisaties (meer decentraal) duidelijk anders zullen denken dan de werknemersorganisaties (meer centraal). Zie hiervoor mijn eerdere opmerkingen over de recente ontwikkelingen in de arbeidsverhoudingen. Ook voor dit probleem geldt mijns inziens dat t.b.v. de vormgeving van het noodzakelijke solidariteitselement in de verzekeringen de beslissingsbevoegdheid van de Sociale Verzekeringsraad, dus het macro-niveau, substantieel zal zijn.

Bij de discussie over het Plan kan een tweetal invalshoeken worden onderscheiden. De eerste, meer principieel georiënteerde, invalshoek stelt de basisfilosofie aan de orde: sociale partners verantwoordelijk maken voor de werknemersverzekeringen. Bij de tweede, meer pragmatisch georiënteerde, invalshoek staat de invoering van het Plan 'in de praktijk' centraal, de daarbij te onderkennen problemen e.d. Alhoewel beide gezichtspunten (uiteindelijk) niet los van elkaar bezien moeten worden, is de kans dat de discussie over het Plan in een patstelling geraakt niet denkbeeldig. In dit verband is het recente initiatief, om voor één werknemersverzekering een case studie te verrichten, waardevol.¹⁶ Daarbij is gekozen voor de Ziektewet. Ongetwijfeld is daarmee voor die werknemersverzekering gekozen, die, in het kader van het Plan, relatief gezien de minste problemen zal opleveren. Zo is er bij een uitkering in het kader van de Ziektewet nog duidelijk sprake van een band tussen de uitkeringsgerechtigde en de onderneming, betreft het bij de Ziektewet een kortdurend risico en wordt dit risico, anders dan bij langdurige arbeidsongeschiktheid en werkloosheid, niet duidelijk mede door economische factoren beïnvloed. Overigens biedt in dit verband de Ziektewet als case studie een goede mogelijkheid om de rol die de sociale partners kunnen spelen bij het vergroten van de op *preventie* gerichte sociale verzekeringen in beeld te brengen.¹⁷ De werknemersverzekeringen tegen langdurige risico's van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid zullen daarentegen meer (invoerings-)problemen opleveren.

5 Samenvatting en conclusie

Onder invloed van economische en sociale ontwikkelingen bevindt de sociale zekerheid zich momenteel op een keerpunt. Na een lange periode van toenevende overheidsbemoeienis met de sociale zekerheid lijkt nu een periode aan te breken waarin eerder sprake zal zijn van een afnemende overheidsbemoeienis. Wat komt voor deze afnemende overheidsbemoeienis in de plaats? Naast toenevende individuele verantwoordelijkheid voor eigen 'economische' zekerheid –

16. Zie een artikel over het CNV-Plan in Vrij Nederland, jaargang 47, p. 9, 14 juni 1986.

17. Zie ook: F.A.J. van den Bosch, C. Petersen, Aspecten van ziekte en arbeidsongeschiktheid in het stelsel van sociale zekerheid, hoofdstuk 9, Deventer, 1983.

d.m.v. individuele inkomensdervingsverzekeringen – biedt toenemende verantwoordelijkheid van het maatschappelijk middenveld voor de sociale zekerheid een ‘derde weg’. Zowel recente ontwikkelingen in het overheidsbeleid als in arbeidsverhoudingen wijzen erop dat de belangstelling voor deze ‘derde weg’ toeneemt. Het CNV-Plan Werknemersverzekeringen is een concreet voorbeeld in die richting, waarbij de verantwoordelijkheid voor de werknemersverzekeringen aan de sociale partners wordt overgedragen. In dit artikel is het Plan beknopt besproken en zijn een aantal problemen gesignaleerd. Niettemin lijkt dit Plan een belangwekkende bijdrage in de discussie over de Stelselherziening, die ook na de huidige stelselherziening ongetwijfeld zal doorgaan, waarvan de merites van dit Plan nader moeten worden onderzocht. Door de overdracht van de verantwoordelijkheid voor de werknemersverzekeringen aan de sociale partners, wordt de sociale zekerheid meer met de arbeidsvoorwaarden verweven. Daarmee kan in ieder geval de weg naar meer op *preventie* gerichte sociale verzekeringen worden ingeslagen. En alleen dat is al een uiterst belangrijk winstpunt en een waarborg voor zekerheid.¹⁸

Tabel 1 *Sociale zekerheidsuitgaven, collectieve sector en nationaal inkomen, 1955-1986*

	1955	'65	'75	'80	'83	'84	'85	'86
1. Sociale zekerheidsuitgaven $\times$ f 1 mld ^a	2	10	52	90	111	112	112 ^b	112 ^b
2. Uitgaven collectieve sector $\times$ f 1 mld	10	28	115	195	238	243	250	254
3. Sociale zekerheidsuitgaven als percentage van de collectieve sector (%)	20	36	45	46	47	46	45	44
4. Collectieve sector als percentage van nationaal inkomen (%)	37	45	58	64	70 ^c	69	68	67

a. Exclusief de niet onder de definitie van de collectieve sector vallende pensioenverzekeringen.

b. Lasten regelingen overheidspersoneel geschat op niveau 1984.

c. In de periode 1955-1986 heeft het aandeel van de collectieve sector in het nationaal inkomen in 1983 een maximum bereikt van 70,2%.

Bron: Berekend op basis van Miljoenennota 1986 en Financiële Nota Sociale Zekerheid 1986.

18. Zie G.M.J. Veldkamp, De opportuniteit van de zogenaamde 'stelselherziening', SMA, p. 96-102, 1986 en F.A.J. van den Bosch, Naar nieuwe waarborgen voor sociale zekerheid, Economisch Statistische Berichten, p. 916-926, 1985.

Tabel 2 Enkele gegevens inzake de onder het CNV-Plan vallende werknemersverzekeringen, 1984

	Ziektewet (ZW)	Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverz. (WAO)	Werkloosheidswet (WW)
a. Volume (× 1000 personen)	231 ^a	540	98
b. Uitgaven (× f 1 mld)	6,8	7,1	3,3
c. Wettelijke premie (%)	6,26	7,25	3,35
– aandeel werknemers	1,00	6,65	2,90
– aandeel werkgevers	5,26	0,60	0,45

a. Aantal uitkeringsdagen gedeeld door 261.

Bron: Financiële Nota Sociale Zekerheid 1986, Den Haag, 1985.